

drs. Adriana Bontenbal

## De geschiedenis van het Goudse kasteel na 1397 tot de sloop in 1577

Na de dood van Guy van Bloys in 1397 verviel het leengoed Gouda weer aan de graven van Holland; in 1418 werd het goed van Bloys nog enkele decennia bestemd als douarie van Margaretha van Bourgondië, de moeder van Jacoba van Beieren. Na de dood van Margaretha in 1441 werden de lenen van de graven van Blois definitief ondergebracht in de Leen-en Registerkamer van Holland.

Het kasteel was zo als bekend een domeingoed, zodat vernieuwingen en bouwkosten in rekening gebracht werden door de rentmeesters van Gouda, die verantwoording moesten afleggen aan de Rekenkamer.

In 1398 was Willem van der Coulster de eerste kastelein en in dat jaar werden heel wat werkzaamheden verricht. Er moesten straten worden opengebroken en opgehoogd. Beide zijden van de Haven werden bestraat met rode straatsteen en onder de Westhaven bracht men wegens verzakkingen veel klei aan. De dijk van veertien roeden lang achter de verbrande toren werd verhoogd met aarde en zoden, 92 eiken planken waren nodig voor beschoeiing bij de stal en de poort, de hooiberg werd zo goed als vernieuwd met eiken planken en zeven eikenbalken. De wijnkoop in 1398 bewees gezien de hoeveelheid aankopen van materialen dat in dat jaar veel renovatiewerkzaamheden op het kasteel plaatsvonden.<sup>1</sup> De dijk boven Gouda werd beschoeid, in de wangen van de Haven kwamen nieuwe dwarsbalken en gordingen, bij het veersteiger en de IJsseltoren sloeg de timmerman twee palen in het water voor de schepen en er kwam nieuwe beschoeiing tussen de zijl en de laagste valbrug in de hofgracht met een nieuw steiger. Achter de stal kwam een nieuwe poort en eveneens één bij de steeg naar de gracht en de kapel kreeg twee nieuwe deuren. De spitsen van bepaalde gebouwen werden verplaatst, de spits van mijns heren kamer werd op de kapel gezet, en de twee spitsen van de oude zaal kwamen op de nieuwe zaal te staan. Heel wat gebouwen werden nog voorzien van sloten en sleutels en de sluis kreeg een nieuwe as die diende om de schotdeur naar boven te trekken en te laten dalen.

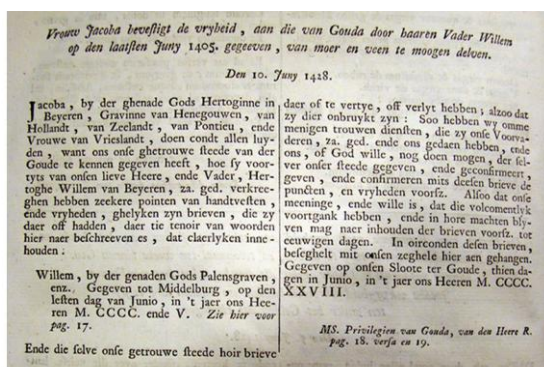
Over het hofstedegeld wordt nog vermeld, dat in 1388 twintig hofsteden aan de Tiendeweg die van Jan van der Goude 'plaghen te wesen' aan 'minen heer anquamen'.<sup>2</sup>

Na 1400 werd de stad Gouda betrokken in verschillende oorlogen tijdens de vijftiende eeuw. Het kasteel bood dan hoofdzakelijk onderdak aan de manschappen die ingezet werden gedurende de strijd; de stad zelf leed nauwelijks oorlogsschade.

In 1404 tijdens de Arkelse oorlog werden Arkelse soldaten in de gevangenistoren aan de Haven gevangen gezet en een aantal van hen werd zonder enige vorm van proces geëxecuteerd.<sup>3</sup> Voor wat betreft Jan van Arkel die vanaf 1405-1409 in Gouda gevangen zat is het de vraag of hij die vier jaren in de gevangenistoren heeft doorgebracht of dat hij misschien elders in het kasteel verbleef.

Gravin Jacoba van Beieren was de laatste grafelijke bewoonster van het kasteel. In de perioden dat zij aanspraak maakte op haar titel van landsvrouwe was zij verwickeld in een aantal gewapende conflicten met haar oom Jan van Beieren na haar tweede huwelijk in 1418 met hertog Jan IV van Brabant. In augustus 1418 voorkwam Jacoba dat de steden Delft, Schiedam en Gouda bezet werden door haar oom. Jacoba had namelijk in deze steden voldoende manschappen ondergebracht waaronder ook krijgsvolk in het kasteel van Gouda.

In 1421 twijfelde Jacoba van Beieren aan de geldigheid van haar tweede huwelijk met Jan van Brabant en trouwde voor de derde maal in Engeland. Jan van Beieren bleef tot zijn dood in 1425 de belangrijkste tegenstander van Jacoba. Hertog Jan van Brabant, de voormalige echtgenoot van Jacoba, werd Philips de Goede aangewezen als ruwaard, bestuurder, van Holland en Zeeland. Jacoba gaf zich in die tijd gevangen en werd onder leiding van Jan van Luxemburg naar de steen, de gevangenis, in Gent gebracht. Jan van Luxemburg was dezelfde die vier jaar later bij Compiègne Jeanne d'Arc op 23 mei in 1429 gevangen nam.<sup>4</sup> Jacoba ontvluchtte de gevangenis in Gent in dat zelfde jaar en reisde via Breda en andere steden naar Vianen waar zij onder leiding van Jan van Vianen per schip naar Gouda ging. Zij liet daarna de IJsseldijk doorsteken uit angst voor de veiligheid van Gouda waardoor Schieland onder water liep. Wel wilde zij aan de kant van Rijnland en de rivier de Gouwe de stad naar Oudewater en het Sticht begaanbaar houden.<sup>5</sup> In oktober 1425 dreigde een beleg voor Gouda waarop Jacoba een beroep deed op de burgers van Schoonhoven, Gouda, Oudewater en de Stichtse hulpbenden. Bij Alphen behaalde zij de overwinning en Philips van Bourgondië verlegde de tol van Schoonhoven naar de uitloop van de Lek. In mei 1426 gaf Philips opdracht om bij Alphen twee blokhuisen op te werpen met elk een bezetting van 300 manschappen. Tot juni 1428 ondernam Jacoba nog verschillende krijgstochten vanuit Gouda, waaronder een tocht naar Amsterdam. Na een wapenstilstand en de officiële verzoening op 3 juli 1428 met haar neef Philips van Bourgondië in Delft is Jacoba van Beieren niet meer teruggekeerd naar Gouda. Gedurende haar verblijf van 148 dagen werd zij in Gouda



Oorkonde uit het Groot-Charterboek van Van Mieris, deel II, p. 914

overige valt er weinig te zeggen over mogelijke bouwactiviteiten tijdens haar verblijf op het kasteel.

Na het vertrek in juni 1428 van Jacoba van Beieren beheerde een belangrijke Bourgondische getrouwe, Jan van Uutkerke het kasteel in Gouda.<sup>8</sup> Jan van Uutkerke bewaarde het slot met 60 manschappen van juli 1427 tot en met september 1430. In die periode liet hij een nieuw bolwerk opwerpen. Ook ontstond er in die tijd een niet te onderschatten conflict tussen Jan van Uutkerke en Joris Beylink.<sup>9</sup> Begin maart 1430 braken tussen de beide partijen gevechten uit, waarbij de Goudse burgers aan de zijde van Beylink stonden. Uiteindelijk vertrok Jan van Uutkerke na een schikking op 1 oktober 1430. Over de oorzaak van het conflict is weinig bekend. Wel was het conflict zo belangrijk dat het door de steden van Holland van groot belang werd geacht, gezien het voortdurende onderlinge overleg. Tien jaar later in 1440 werd Jan van Uutkerke aangesteld als kastelein op het kasteel. De andere bewoners van het kasteel waren altijd de kasteleins aangesteld door de overheid.

bijgestaan door Otto van Bueren, Heynric van Ostrom en Gijsbrecht die Goeyet met 86 manschappen en vier hoofdmannen.<sup>6</sup> Op 10 juni 1428 herbevestigde zij nog in een oorkonde het door haar vader hertog Willem van Beieren aan de Goudse burgers toegekende recht om te mogen delven van 'moer en veen'.<sup>7</sup>

Dit was de eerste en enige keer dat Jacoba van Beieren vanuit het kasteel van Gouda een oorkonde uitvaardigde. Voor het

Pas vanaf 1481 kreeg het kasteel weer een duidelijke functie als kommandopost tijdens de Utrechtse oorlog. Jan van der Dussen kastelein en kapitein in Gouda zat met zestien manschappen in het kasteel. In 1482 ontstond wat verwarring over het toelaten van Jan van Kats ridder die als bevelhebber in Gouda benoemd werd, waardoor de positie van Jan van der Dussen in het geding kwam. Het was de bedoeling om de laatste af te kopen als hij het kasteel wilde verlaten. Het één en ander werd in der minne geschikt en heer Jan van Kats werd kastelein met 25 manschappen op het kasteel. Hij declareerde echter wel 50 manschappen, maar kreeg voor slechts 25 man uitbetaald. Er werden twee blokhuizen gebouwd aan de IJssel, één bij de Stolwijkersluis en één bij Gouderak en er kwam nog een bolwerk bij de brug van de Corte Haarlem te liggen om daarin 77 manschappen in te kwartieren voor bewaking van de achterliggende dorpen.

Helaas moest de woning van Gijsbrechts Wemmerts rentmeester van de genadigen heer van de Domeinen met 'een schoen huys ende herberge' langs de IJssel tegenover de Veerstal het ontgelden. Uit angst dat de vijanden uit Rotterdam en Montfoort van daaruit de stad konden benaderen, is het stenen huis afgebroken.<sup>10</sup>

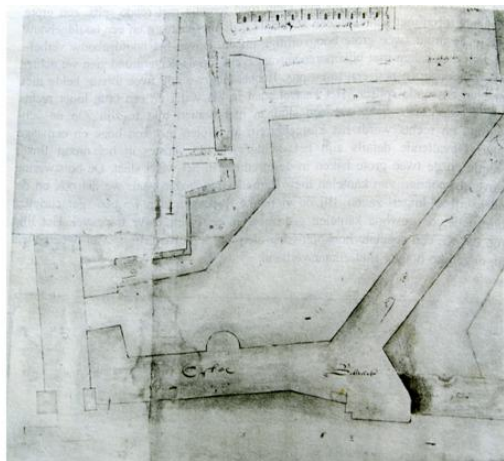
Tijdens de Utrechtse oorlog begon ook nog de Jonker Fransoorlog, waarin Frans van Brederode de stad Rotterdam had ingenomen tussen 1488-1490. Tijdens de Jonker Fransoorlog stierf heer Jan van Kats en zijn broer Jacob van Kats volgde hem op als kastelein. Nadat de Utrechtse oorlog was afgelopen brak de Vlaamse oorlog weer uit waarbij de IJssel bij het kasteel in de volle breedte werd afgesloten met palen en balken.<sup>11</sup>

De laatste fase van het kasteel daarna zette in tijdens de algemene opstand tussen 1572 en 1577, een episode die voornamelijk voor wat betreft Gouda bekend is uit het dagboek van broeder Wouter Jacobsz.. Wouter Jacobsz. was de laatste prior van het klooster Stein binnen Gouda. Hij vluchtte in 1572 naar Amsterdam waar de kloosters van zijn kapittel nog in vrede en rust konden leven en hij verbleef daar tot mei 1578. Tijdens zijn verblijf hield hij een dagboek bij van de feiten die hem dagelijks ter ore kwamen.

Adriaan van Zwieten, kastelein en aanhanger van het protestantisme bewoonde met zijn manschappen het kasteel in Gouda. In 1572 nam hij het goud en de kostbare ornamenten van de Sint Janskerk en de Goudse kloosters in ontvangst.<sup>12</sup> Het goud en zilver werd naar Dordrecht vervoerd in gezelschap van één burgemeester, een lid van de vroedschap met een goudsmid en een bode en vier schuiten met soldaten voor de bewaking van de lading.<sup>13</sup> De ornamenten, die achterbleven werkten op het gevoel van humor van de manschappen, die daarmee allerlei toneelstukjes opvoerden tot grote consternatie van Wouter Jacobsz.<sup>14</sup> Volgens Wouter Jacobsz hadden in 1573 de schutters en de burgers gezamenlijk besloten dat er geen vreemde soldaten meer in stad of het kasteel mochten binnenkomen. Dit besluit werd aan Adriaan van Zwieten medegedeeld en vanaf 1573 zaten 50 schutters dag en nacht op het kasteel. Zij versterkten en bewaakten ook de blokhuizen en de wallen opdat geen enkele vreemde soldaat de kans kreeg om Gouda binnen te komen.<sup>15</sup> In de andere steden van Holland was men dezelfde mening toegedaan omtrent de vreemde soldaten, lees geuzen, zoals in Delftshaven en in Dordrecht in 1572.<sup>16</sup>

In 1575 deed Willem van Oranje nog een voorstel in de hoop op een betere bescherming van de stad Gouda om bij het kasteel een bolwerk of een fort te bouwen met een gracht van 7.85 meter breed met een goede valbrug zodat men altijd op de borstwering van het kasteel kon komen.<sup>17</sup> Het bolwerk werd pas later opgeworpen.

Don Juan van Oostenrijk de nieuwe landvoogd over Holland, een bastaard van Karel V, nam met zijn Hoogduitse troepen Namen in. De inname van het kasteel in Namen door Don Juan in 1577 veroorzaakte onder de leden van de Staten-Generaal paniek, die veronderstelden dat dit alle steden met een kasteel zou kunnen overkomen. De leden van de Staten-Generaal vreesden daarom dat de aanwezigheid van een kasteel een ernstige bedreiging vormde voor de veiligheid van de burgerij. Men stond de stad Antwerpen toe om hun kasteel te slopen, waarna heel wat steden in het zuiden toestemming kregen om hetzelfde te doen. Een bloedige conflict van een paar jaar daarvoor tussen de Utrechtse burgerij en het Spaanse garnizoen inspireerde de burgers om zonder toestemming tot de sloop van het kasteel Vreeburg over te gaan en Gouda volgde meteen dit voorbeeld op 31 oktober 1577.<sup>18</sup>



SAMH nr. 102F3 Opmetingsplattegrond kasteelterrein (zie noot 18)

Op de laatste dag in oktober 1577 tijdens de vergadering van de Goudse vroedschap werd besloten het kasteel af te breken op voorwaarde dat de heer Van Zwieten op de hoogte werd gebracht van dit besluit, zodat hij op tijd zijn bezittingen in bewaring kon geven. De vroedschap besloot de buitenmuur van het kasteel aan de IJssel met het oog op de toekomstige fortificatie behouden en ook de toren, waarin de charters bewaard werden. Bij de sloop werden schutters opgesteld ter voorkoming van rellen.<sup>19</sup> Gijsbert Franssen en Dirk Pieters werden aangesteld als toezichthouders zodat het kasteel op ordentelijke wijze kon worden gesloopt.

### Sporen in de grond

Met de bouw van twee volmolens in het begin van de zeventiende eeuw, die op IJsselwater zouden werken, was het de bedoeling van de Goudse magistraat de economische ontwikkeling van de stad door de 'mechanische' vollerij te bevorderen. Dit waren de kleine volmolen bij de Oude Veerstal en de grote volmolen bij het kasteel. De kleine volmolen betrok zijn water via een allang bestaande duiker vanuit de IJssel naar de Peperstraat, maar voor de grote volmolen zou een duiker vanuit de IJssel gegraven moeten worden.. De beoogde economische vooruitgang ging gepaard met heel wat conflicten met de waterschappen Rijnland, Delfland, Schieland en de dorpen en ambachten in Rijnland. Eigenlijk was de volmolen al gepland in 1621 toen de fabrieksmeesters opdracht kregen om een bestek te maken 'opt casteel' van een volmolen met volkuipen.<sup>20</sup> Vollen was het proces om geweven stoffen tot een viltige en sterke lakense stof te maken. De geweven stof werd gedrenkt in een mengsel van water, urine, aluinaarde en zeep en bewerkt met stampers die door een waterrad werden aangedreven.

Uiteindelijk werd er pas in 1632 een overeenkomst tussen Rijnland en Gouda gesloten. De 'Oude Seyl van 't Casteel' een duiker lopende vanuit de Haven onder het huis van A.C.Goutswaert aan de Oosthaven tot in de Spieringstraat en de duiker onder het Gasthuis

die ook uitkwam in de gracht van de Spieringstraat moesten van Rijnland worden afgesloten.<sup>21</sup>

In de voorwaarden van het huurcontract van de volmolen aan de Punt stond ook dat de huurder moest gedogen dat de molen drie maanden per jaar niet mocht werken. Deze voorwaarden waren niet zo verwonderlijk gezien de afmetingen van de duiker van de grote volmolen vanuit de IJssel, namelijk 73 cm breed en 167 cm hoog. De duiker liep vanuit de IJssel door de IJsseldijk langs de fundamenten van het kasteel en waterde uit in de waterschap van de Spieringstraat<sup>22</sup>. De afmetingen van deze duiker deed de Goudse fantasie op hol slaan en het beeld van een vluchttunnel onder de IJssel vanuit het kasteel was geboren. Duikers bestonden in Gouda misschien al sinds de dertiende eeuw, maar zeker vanaf de veertiende eeuw. Er werd een sleuf uitgegraven, daarna metselde men twee muren op met een ronde overwelfing van baksteen, de houten bodem werd voorzien van plavuizen, de sleuf werd weer dichtgegooid en dit bouwwerk kwam dan weer onder de grond en de huizen te liggen.

Het huis van de volmolen was 19 m lang en 11 m breed en is bijna volledig gebouwd op de oude muren van het kasteel. De zuidmuur werd opgetrokken vanuit de onderkant van de duiker tot de begane grond tot op een hoogte van 8.50 meter. De noordzijde van de muur van twee en een halve steen dikte kwam binnen de oude muur van het kasteel te staan, de westgevel stond op het fundament ter hoogte van de muur van de duiker en voor de oostgevel werd het oude muurwerk van het kasteel afgebroken totdat er twee steens dik opgemetseld kon worden.

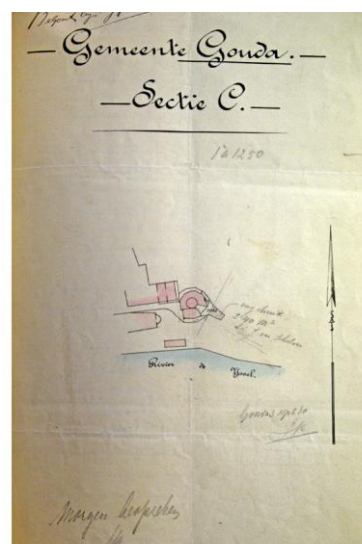
De volmolen bij het kasteel werd verhuurd inclusief het woonhuis, de kelder van het 'kasteel', en de vrije ruimte van de omloop van de toren en de punt van het kasteel voor het drogen van de lakens.<sup>23</sup> De kelder fungeerde later als ijskelder en de afmeting bovengronds was 40 m<sup>2</sup><sup>24</sup> waaruit de afmetingen van een vierkante kasteeltoren zijn af te leiden. Het was de gemeente Gouda die het recht van toegang tot de kelder behield.

De Chartertoren

## De Chartertoren

In 1528 kwamen de Staten en het Hof van Holland bijeen en de stadhouder was van oordeel dat de gewichtige stukken, oorkonden, rekeningen en overdrachtsakten, naar een daarvoor aangewezen toren in Gouda overgebracht moesten worden, de latere Chartertoren. De toren werd met toestemming van de landvoogdes Margaretha van Savoye verbouwd. Om licht binnen te laten werden zes ramen gemaakt en ettelijke opbergkasten kwamen in de toren te staan. Eén keer per jaar werd de toren gelucht door een eerste rekenmeester.

In de toren lagen de keizerlijke charters van Karel V en de oorkonden van de vroegere graven en hertogen. De grote hoeveelheid toegevoegde charters in 1537 vereiste nog weer een aankoop van elf boeken 'grau papiers' om als voering of beschutting te dienen voor alle stukken. Ook de rekeningen en charters van het kwartier van Overijssel en de steden en landen van Utrecht werden er weer later aan toegevoegd. De bezoeken aan de Chartertoren om de charters in te kijken en te copieren verliepen niet altijd vlekkeloos en daarom besloot



Kadastrale kaart van de omvang van de ijskelder aan de IJssel



Chartertoren (9) op de maquette Gouda (naar Hogenberg, 1585) Museum Gouda

men in 1560 in de Statenvergadering dat iemand van overheidswege bij de raadpleging van de stukken aanwezig moest zijn. Twee mensen werden daartoe aangewezen, namelijk de president van het Hof in zijn kwaliteit als registermeester en iemand van de registerkamer om bij het copieren van de oorkonden aanwezig te zijn.

De archieven van de Staten van Holland bleven daarna nog bewaard in de Chartertoren tot 5 april 1590. In dat jaar werden de archiefstukken overgedragen aan de president van het Hof, Jan van der Does en van Noortwijck.<sup>25</sup>

In 1808 werd de zogenaamde Slot- of Kruidtoren zoals de Chartertoren toen werd genoemd in het openbaar verkocht onder de nodige voorwaarden. De volmolen was namelijk met de noordkant tegen de Chartertoren aangebouwd, zodat er een gat van 8.16 meter zou ontstaan in de molen als de toren tot op de begane grond werd afgebroken. Het gat in de volmolen moest worden gefundeerd met heipalen en weer opgemetseld worden. Pieter Schouten uit Moordrecht werd de afbraak gegund voor 250 gulden.

Er zijn natuurlijk meer sporen in de grond dan alleen onder de gewezen volmolen en de Chartertoren; aanwijzingen van nog mogelijk overgebleven sporen zijn vooral terug te vinden in de overdrachtsakten.

#### Andere sporen

In 1592 pachtte iemand het open viswater en de vijver op het terrein van het kasteel met daarbij het recht op de oogst van de notenbomen, heel waarschijnlijk dezelfde als die destijds in de boomgaard werden gepoot. De walnootdoppen in de grond zullen daarvan getuigen.<sup>26</sup>

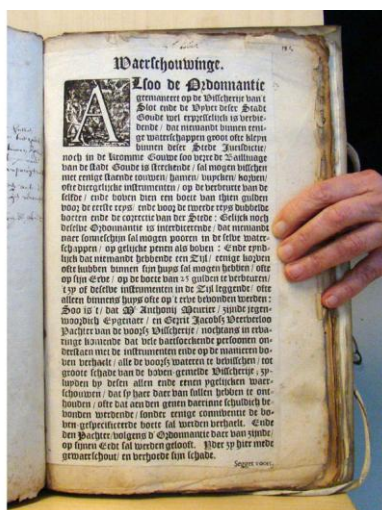
In 1595 verkocht de stad drie erven aan de Oosthaven, deze grond had aan de westzijde deel uitgemaakt van het kasteelterrein. Op de grond kwamen drie woningen te staan van twee etages met een hoogte van 3.78 tot 4.40 meter en een zolder daarboven. De gevels werden opgetrokken uit rode Leidsche steen met speklagen van hardsteen. De erven strekten tot de palen in de vijver en het derde perceel diende zes meter van de toren af te staan, in dit geval was dat de Chartertoren. Adriaan Claesz Goudswaert kocht het eerste erf van 7.5 meter breed met het visrecht in de zijl en betaalde daarvoor 600 gulden. De kopers en de afmetingen van de andere twee erven waren toen nog niet bekend.

Dirck Cornelisz Schaep baljuw en schout pachtte in 1615 de buitenvesten achter het kasteel tussen de Hoge Dijk en 'de Hoorn diemen de kasteeltoren noemt'. Waarschijnlijk zal men hiermee de meest oostelijk gelegen grote vierkante toren bedoelen. Vanuit de zuidelijke hoek oftewel de punt van de stadsmuur mochten de buitenvesten niet breder zijn dan 7.5 meter. Daar waar de 'toren' en de stadsmuur elkaar raakten moest er grond uitgegraven worden onder voorwaarde dat de uitgang niet breder werd dan 4.70 meter. Een ander voorbehoud was dat op de buitenvesten geen bomen mochten staan.<sup>27</sup>

Een paar jaar later in 1619 was de Goudse overheid van plan om vijf woningen bij de stadsvesten te bouwen, dat wil zeggen op verschillende plaatsen in Gouda aan de vesten. De

eerste woning was gepland bij het kasteel 'opt slot' tegen de stadsmuur en was 6.10 meter breed en 3.15 meter binnen de muren. De aannemer moest graven tot op de ondermuur van het slot waarop de balken kwamen te liggen voor de vloer. De zijmuur daarentegen werd op normale wijze gefundeerd en drie steen dik opgemetseld.<sup>28</sup>

Het kasteel bleef voortleven in de stedelijke herinnering, want de stadsmuur die destijds werd onderhouden door de graven Blois bleef men de 'muyr vant casteel' noemen. Op verzoek van de erven van Dirck Cornelis Schaep inspecteerden de fabrieksmeesters die



SAMH OA-563 Verbod op de vissersij bij het Slot en in de vijver bij het Slot

muur van het kasteel die 73 cm bleek over te hellen. Men besloot in verband met de ernst van de zaak de muur te stutten met onderheide steunberen.<sup>29</sup>

Als één van de laatste sporen, buiten natuurlijk de vele archeologische aanwijzingen, wil ik de overdrachtsakte van twee erven met tuinhuisen noemen. De stad Gouda kocht de percelen van de twee kinderen van jonkheer Jan Lodewijk Guy Bloys van Treslong gehuwd met vrouwe Anna Carolina Magdalena Willet. Via de zaakwaarnemer verkochten de kinderen met name vrouwe jonkvrouwe Jeanne Isabelle Bloys van Treslong en jonkheer Jacob Corneille Henry Bloys van Treslong een boomgaard aan de buitenvest langs de stadsvesten aan de Fluwelensingel getekend X230 met een tuinhuis en een kelder daaronder; dit perceel keek uit op de IJssel. Het tweede tuinhuis met een botenhuis tot halverwege de gracht stond aan de stadsgracht, die liep vanaf de IJsseldijk tot aan het voormalig Doelenpoortje.<sup>30</sup>

Na de dood in 1397 van Guy van Bloys stond het kasteel gedurende 180 jaar te pronken aan de IJssel en diende daarna onder andere als garnizoensplaats en commandopost om de stad Gouda te beschermen tegen vijandige in- en aanvallen. In 1577 waren de leden van de Staten Generaal helaas van oordeel dat kastelen geen veiligheid en bescherming meer boden; in tegendeel de leden waren juist van mening dat de kastelen aan de rivieren juist legers aantrokken om die te plunderen en de steden te veroveren. De Goudse vroedschap besloot dan ook op 31 oktober 1577 zonder toestemming van de Staten het kasteel te laten slopen. Een kasteel dat in 1361 gerestaureerd en opgebouwd was als een prachtig onderkomen voor de graven van Bloys was in de zeventiende eeuw dan verkommerd tot een sta-in-de-weg en een gevaar voor de Goudse bevolking.

Het kasteel bleef wel aanwezig in de herinnering van de bevolking, waardoor heel wat locaties verwezen naar 'het Sloth', 'vijver op het terrein van het kasteel', 'het kasteel tussen de Hoge Dijk en 'de Hoorn diemen de kasteeltoren noemt', de 'muyr vant casteel'. Het enige dat nu overblijft zijn de sporen van vooral de fundamenten in de grond, waardoor een uitgebreide literatuurlijst over archeologische vondsten en bevindingen is opgebouwd

<sup>1</sup> Verdam, een wijnkoop is de wijn die als bewijs van een gesloten overeenkomst en ter bekrachtiging er van door koper, verkoper en getuigen wordt geschonken.

<sup>2</sup> Nationaal Archief, *Archief van de graven van Holland* 3.01.01 onder rentmeesters van Gouda en Schoonhoven inv.nr.1765 f 12-53.

<sup>3</sup> M. J. Waale, *De Arkelse oorlog 1401-1412, een politieke, krijgskundige en economische analyse*. (Hilversum 1990) 106.

<sup>4</sup> A. Meerkamp van Embden, *Stadsrekeningen van Leiden (1390-1434) deel II* (Amsterdam 1914) 294

<sup>5</sup> J.P. Arend, *Algemeene Geschiedenis des Vaderlands van de vroegste tijden tot op heden*. Deel II, 2<sup>e</sup> stuk 470-517

A. Meerkamp van Embden, *Stadsrekeningen van Leiden (1390-1434) deel II* (Amsterdam 1914) zie ook voor de periode 1424/1425 11-52

<sup>6</sup> Nationaal Archief, *Archief van de graven van Holland* 3.01.01 onder rentmeesters van Gouda en Schoonhoven Rekeningen van de Graven van Holland 3.01.01 inv. nr. 1270 f 31.

<sup>7</sup> *Groot Placaetboek, inhoudende de placaten ende ordonnantien van de Hoogh Mogende, de Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, ende van de Edele Groot Mogende, de Heeren Staten van Hollandt ende Frieslandt, mitsgaders van de Edele Mogende Staten van Zeelandt* ('s-Gravenhage 1658) I 914. Willem van Beieren vaardigde de oorkonde op 30 juni 1405 uit.

<sup>8</sup> A.Janse, *Ridderschap in Holland*, Portret van een adellijke elite in de late Middeleeuwen. (Hilversum 2001) 422

<sup>9</sup> Stadsrekeningen Leiden 277 noot 1 en verder 278-302 over de onderhandelingen van de Hollandse steden.

<sup>10</sup> Zie noot ii

<sup>11</sup> Graven van Holland 3.01.03 inv. nr. 1610, nr. 1664A Staten van Holland vóór 1572, nr. 1664B. De stede van der Goude de wapeninck van Rotterdam.

<sup>12</sup> I. H. van Eeghen ed., *Dagboek van broeder Jacob Wouter Jacobsz (Gualtherius Jacobi Masius) prior van Stein, Amsterdam 1572-1578 en Montfoort 1578- 1579*, (Groningen 1949) 74 en R. C. Bakhuizen van den Brink, *Studiën en schetsen over de vaderlandsche geschiedenis en letteren*. (Amsterdam 1863) Deel I 538

<sup>13</sup> L. A. Kesper, "De Goudsche vroedschap en de religie", in: *B.V.G.O., vierde reeks, II* (1902) 391-428.

<sup>14</sup> I. van Eeghen, *Dagboek van broeder Jacob Wouter Jacobsz*, 74.

<sup>15</sup> Van Eeghen, *Dagboek* 135-137.

<sup>16</sup> Bakhuizen van den Brink, *Studiën en schetsen*, 499-500.

<sup>17</sup> J. E. J. Geselschap, *Inventaris van het Oud-Archief van Gouda* (Gouda 1965) Streek Archief Midden Holland afgekort SAMH-OA. inv. nr.2706. In Dordrecht 1575 gedateerd.

<sup>18</sup> J. Smit, "Een bijdrage tot de geschiedenis van het Hollandsche archief dépôt te Gouda". in : *Nederlands Archievenblad* 33 (1925-1926) 141-160 en *Nederlands Archievenblad* 35 (1927- 1928) 31-48. Tekst bij SAMH nr. 102 F, Opmetingsplattegrond van het kasteelterrein. Van het gevouwen blad ontbreekt linksboven een kwart waarop waarschijnlijk aanvullende informatie heeft gestaan. Mogelijk is het zelfs uit een boek met besluiten of rekeningen gescheurd waarin het ooit een bijlage vormde. We zien nog een schaalverdeling, waarschijnlijk in ellen en voeten. Van veel zaken is de naam aangegeven, zoals in het zuiden het "casteel", "d'ijssel", "die haven", het "bolwerck" en de ernaast gelegen "malle sluis"(is Hanepraaisluis). Ook de vormen zijn goed herkenbaar. Van het kasteel herkennen we zelfs de Chartertoren. Naar het noorden toe laat de kaart zich echter moeilijker interpreteren. Langs de Fluwelensingel ligt de stadsmuur aangeduid als "dije vesten". Het terrein links ervan is rose gekleurd, net als de IJssel en de Haven: kennelijk gaat het dus om water. Ten westen en ten noorden daarvan ligt een aarden wal genaamd "den nijeuwen dijck" en direct daarnaast een smalwatertje dat "die zijl spirinckstraet" genoemd wordt. De "minnebroederssteegh" gaat er met een brug overheen. Maar ook ten noorden van de zogenaamde Nieuwe Dijk ligt water, namelijk "twater voor de punten". In het uiterste noorden zien we nog huisjes getekend. De straat er voorlangs heet "de straet besijden sint lijsbet gasthuys" en het grachtje naar het noorden toe heet de "sack". Deze uiterst merkwaardige plattegrond geeft een situatie weer die we niet kunnen plaatsen en naar alle waarschijnlijkheid gaat het dan ook om een nooit uitgevoerd plan. De Minderbroederssteeg loopt namelijk niet meer naar een klooster, maar naar een naamloze waterpartij. Ook de Kleine IJsseltoren staat nadrukkelijk als een afzonderlijk bouwwerk afgebeeld. We moeten dus wel aannemen dat het kasteel en het klooster inmiddels gesloopt zijn. Namen als de Nieuwe Dijk, het Water voor de Punten en de straat naast het Elisabeth Gasthuis zijn ons volledig onbekend. Kennelijk is men tijdens of kort na de sloopwerkzaamheden van plan geweest het vrijgekomen terrein voor een bijzonder doel in te richten. In dat geval hebben we hier mogelijk te maken met een produkt van "den zeer ijverigen burgerhopman Cornelis Vlacq" die De Lange van Wijngaerden 1817, 87 noemt. Deze zag toe op de afwikkeling van de sloopwerkzaamheden. Daarna zou het tevens een van de vroegste getuigenissen zijn van wat tegenwoordig



stadsplanologie heet. Dit zeer bijzondere en fascinerende document uit de laatste kwart van de zestiende eeuw verdient naar onze mening een zorgvuldige bestudering door een deskundige. Het is nooit eerder gepubliceerd en een van de vele bewijzen dat niet alleen in de Goudse bodem, maar ook in het Streekarchief nog een schat aan informatie opgeslagen ligt. (Bron: SAHM nr. 102F3).

<sup>19</sup> SAHM-OA inv.nr.4 ( ongefolieerd)

<sup>20</sup> SAHM-OA 95 f142v fabryckmrs belast een besteck te maken om opt casteel te maecken een volmolen mit commen ( lees kuipen)

SAHM-OA 97 f32v bestedinge gedaan van het hout en metselen van de volmolen op het sloth 1631

<sup>21</sup> J. J. M. Sloof, "De duikers en volmolens te Gouda en de gevolgen daarvan voor Rijnlands waterstaat" in: Ludy Giebels red., *Waterbeweging rond Gouda van ca. 1100 tot heden. Geschiedenis van Rijnlands waterstaat tussen IJssel en Gouwe.* (Leiden 1988) 32

<sup>22</sup> Giebels, *Water in beweging*, idem.

<sup>23</sup> SAHM-OA 546 f 41v-47.

<sup>24</sup> SAMH-Gouda, Secretarie-archief, AC56 inv. nr.1115, nu SA 1667 f14 (NB ieder boekingsjaar wordt opnieuw gefolieerd) N. H. van Schelven, korenmolenaar, huurt een stuk grond ter grootte van 40 m<sup>2</sup> sectie C2965 gelegen boven de voormalige ijskelder in het plantsoen bij de Punt om een kippenhok te plaatsen. Met een tekening van het kadaster. 1910

<sup>25</sup> J. Smit, "Een bijdrage", 145- 147.

<sup>26</sup> SAHM-OA544 f165 in het jaar 1592.

<sup>27</sup> SAHM-SA inv. nr 1678 dit dossier bevat verschillende overdrachtsakten, deze akte is 1615

<sup>28</sup> SAMH-OA545 f122v, in het jaar 1619

<sup>29</sup> SAHM-OA 98 f30, in het jaar 1637

<sup>30</sup> SAHM-SA inv. nr 1678. Datum van overdracht 18-6-1829 en de datum van registratie 5-10-1829.

J.M.Verhoef, *De oude Nederlandse maten een gewichten.* (Amsterdam 1983) Vanaf de vroege middeleeuwen vrijwel onveranderde standaardmaat in de omgeving van Leiden. Een roede = 3.767m, voet = 0.314 m, duim = 2,61 cm , kwartier = ? duim.

#### Literatuurlijst

C. J. de Lange van Wijngaerden, *Beschrijving der stad van der Goude*, bewerkt door J.N. Scheltema (Amsterdam-Gouda 1813-1878)

G. G. Calkoen, *De graven van Blois als Hollandse leenmannen in hun betrekkingen hier te lande en in hun goed* (Utrecht 1911) deel II

K. M. Buiskool, "Het kasteel van Gouda", in: Habermehl et al. (eds), *In de stad van die Goude.* (Delft 1992) 26-44  
H.J.Sprokholz, C. Akkerman en M.Dasselaar, *Het kasteel van Gouda Jaarboek Gouda 1* (Gouda 1993) .

G.Schrijvers, Zo was het vroeger, kostbare bibliotheekop 't Slot, in: *Goudsche Courant* van 5 februari 1954.

M. van Dasselaar, Botmateriaal van het kasteel, in : *Jaarboek Gouda 1* (1983) 189-194

G.Schrijvers, Goudse straten en hun geschiedenis. In de nabijheid van kasteel en klooster, in: *Goudsche Courant* van 28 september 1963

W.J.C. Rammelman Elsevier , 'Verscheiden registers van alle publicque acten ende munimenten, berustende in de leenkamer van Hollandt, oick mede van alle tghene bewaert is gheweest, zoo in Henegouwen als op het casteel ter Goude, overgebracht in 's Gravenhage , in: *Kronijk* ( Hist Genootschap te Utrecht, 6, 63

K.M. Buiskool, 'Het kasteel van Gouda', *Bijdragen 'Die Goude'* 22 (1992) 26-44

J.Christoffel (= W.A.F.X. Hoffman), 'Enkele bladen uit het dagboek van Engel Jan Koek. Beschrijving van een tocht door Gouda's ondergrondsche gangen in Augustus 1914', *Goudsche Courant* van 19 februari 1938

P. van Eyck , 'Zo was het vroeger. Eens had Gouda groot kasteel', *Goudsche Courant* van 30 januari 1954

- 
- J.Geselschap, 'Advertentiekroniek van Gouda. Tunnelkwestie nog immer een brandend probleem'( onderaardse gangen van het voormalig slot) *Goudsche Courant* van 11 november 1967
- D.A. Goedewagen, 'Het slot van ter Goude', *Goudsche Courant* van 28 augustus 1937
- R.J.W.M. Gruben, 'De restanten van het kasteel te Gouda- een bouwhistorische waarneming, *Jaarboek Golda* ( 1991), 73-88
- N.D.B. Habermehl, Op zoek naar de ondergrondse gangen van het voormalige kasteel te Gouda, 1937-1938, *Jaarboek Golda*, ( 1993), 62-72
- J. van Lennep, 'Het kasteel van ter Gouda', J, van Lennep en W.J. Hordijk, *Merkwaardige kastelen in Nederland*, deel 3 1884, 41-67
- B.W. Maaskant, *De onderaardse gangen van het voormalig kasteel te Gouda*, Gouda 1937
- P.D. Muylwijk, 'Hoe waren de Gouvenaars vroeger? Volk sloopte Goudse slot'( in 1577) *Goudsche Courant* van 24 januari 1948
- De onderaardsche gang van het voormalige kasteel te Gouda', *Nederlandsche Kunstbode*, 1879, 190
- G.Schrijvers, 'Zo was het vroeger. Aan de voet van een trots kasteel', *Gousche Courant* van 12 november 1955
- G. Schrijvers, 'Gebeurtenissen uit Gouda's verleden. Van Gouda's kasteel bleef weinig over,*Goudsche Courant* van 5 december 1964
- G.Schrijvers , Gebeurtenissen uit Gouda'averleden. Gouda sloopte z'n kasteel clandestien,*Goudsche Courant* van 12 december 1964
- H.Sprokholt, Afbeeldingen van het kasteel te Gouda', *Jaarboek Golda 1*, ( 1993) 30-60
- H. Sprokholt e.a., 'Gang' bare meningen herzien, *Jaarboek Golda I*, ( 1993 3-6
- J. Tersteeg, De Slooping van het kasteel te Gouda. 30 oktober 1577. In : *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde*, 4<sup>e</sup> reeks 2 ( 1902), 153-157
- B. de Keijzer, Kastelen in de Krimpenerwaard e.o. Eerder gepubliceerd in de *Historische Encyclopedie Krimpenerwaard*, jaargang 29 ( 2005) en *Historische Encyclopedie Krimpenerwaard* van 2009. Voor het kasteel van Gouda 9-12